

Általános nyelvészet

1. Az *Általános nyelvészet* mint tantárgy tananyaga

A tanszéki munkamegosztás keretében az Általános nyelvészetről való elmélkedés jutott feladatombul. Ennek apropóján az interneten igyekeztem megismerkedni más felsőfokú intézmények *Általános/Elméleti nyelvészet* című kurzusának tanterveivel. Igen változatos dokumentumokkal találkoztam. Vannak, akiknek e tantárgy egy kibővített Bevezetés a nyelvtudományba, és van olyan elméleti nyelvészeti MA-szak, ahol ennek a tárgynak a keretében a nyelvtudomány minden területével részletesen lehet foglalkozni. Az egyes intézmények általában vagy irányzatonként, vagy kronologikusan szedik sorra az általános nyelvészeti tudnivalókat. Vannak speciálkollégium-jellegű stúdiumok is, amelyek könnyen felfedezhetően az előadó saját érdeklődési körére szorítkoznak.

A kötelező vagy ajánlott szakirodalomban vissza-visszatérő nevek és művek (a pontos bibliográfiai adatoktól eltekintve): Kenesei István: *A nyelv és a nyelvek*, Kálmán László – Trón Viktor: *Bevezetés a nyelvtudományba*, David Crystal: *A nyelv enciklopédiája*, Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvi fogalmak kishőztára*, Horányi Özséb – Szépe György: *A jel tudománya*, Telegdi Zsigmond: *Bevezetés az általános nyelvészetbe*, Máté Jakab kötetei (1997, 1998, 2003), Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 1–4.* (1992, 1994, 2000, 2008), Tolcsvai Nagy Gábornak és Kövecses Zoltánnak a kognitív nyelvészettel kapcsolatos írásai.

E tárgy keretében jómagam a Máté Jakab-féle kiváló könyvek kronologikus menetét követem, kiegészítve az egyéb szükséges forrásművekkel. Ezek a könyvek hozzáférhető tananyagot biztosítanak a hallgatók számára.

Lehetőségeinket azonban mérlegelni kell, mert a szükséges alapismeretek nélkül nem érhetők el a kívánt célok. Nem tartanám érdemesnek az általános nyelvészet oktatását a BA évei alatt, helye valahol az MA keretén belül van. (Legalábbis addig, amíg elválik egymástól a BA és az MA.)

2. Az általános nyelvészeti ismeretek hasznosítása a nyelvelírásban

Akár vannak általános nyelvészeti kurzusaim, akár nincsenek, mindenkor tanulmányozom a nyelvészet irányzatait azzal a határozott szándékkal, hogy ismere-

teimet felhasználhassam tankönyvírói munkásságomban. Célom, hogy az angol és a magyar nyelv leírását összevethető alapokra helyezzem. Ennek főbb próbálkozásai: Budai 1979, 2007, 2009. Amióta meggyőződésemmé vált, hogy egy idegen nyelvet az anyanyelvre támaszkodva lehet és kell racionálisan tanítani és tanulni (Budai 2010), azóta – az ésszerűség határain belül – arra is vállalkozom, hogy a magyar nyelvleírás néhány hagyományos eljárását is megváltoztassam a két nyelv összehasonlíthatósága érdekében.

Tapasztalataim alapján nemcsak az idegennyelv-tanulást tennénk könnyebbé a magyar anyanyelvű tanulók számára, hanem az anyanyelvi grammatika oktatását is ésszerűsíthetnénk, ha bizonyos, más nyelvek leírásában elfogadott eljárásokat az iskolai nyelvoktatásba is be mernénk vezetni. A továbbiakban az ezzel kapcsolatos javaslataimat írom le annak a tudatában, hogy hasonló gondolatokat és módszereket – talán az iskolai nyelvoktatásban nehezebben megvalósítható módon – a *Strukturális magyar nyelvtan* szerzői is sugallnak.

3. Javaslatok a hagyományos iskolai nyelvleírás egyes szokásainak megváltoztatására

3.1. A grammatikai szintek

Bizonyára minden nyelvben – de legalábbis a nálunk tanított idegen nyelvekben és a magyarban – azonos számú és nevű, hierarchikus viszonyokban levő **grammatikai szintek** azonosíthatók, amelyek hasonló elvek alapján írhatók le. Az egyes grammatikai szintek nyelvi egységeinek **ranglistája és hierarchikus viszonyai**:

GRAMMATIKAI EGYSÉGEK	→ A GRAMMATIKAI EGYSÉGEK SZERKEZETE ↑↓ ÉS HIERARCHIKUS VISZONYAI
MONDAT	→ Összetevői: mondatrészek. ↓ Egy vagy több tagmondatból épül fel.
TAGMONDAT	↑ A mondatban tölti be funkcióját. → Összetevői: mondatrészek. ↓ Egy vagy több szószerkezetből épül fel.
SZÓSZERKEZET/ SZINTAGMA	↑ A (tag)mondatban tölti be funkcióját. → Összetevői: alaptag és modifikátor(ok). ↓ Egy vagy több szóból épül fel.
SZÓ/LEXÉMA	↑ A szószerkezetben tölti be funkcióját. → Összetevői: szóelemek. ↓ Egy vagy több morfémából épül fel.
SZÓELEM/MORFÉMA	↑ A szóban tölti be funkcióját.

Megjegyzések:

1. A mondatnál nincs magasabb grammatikai egység, amelyben a mondat funkcionálhatna. A fölötte levő nyelvi szint, a **szöveg** nem grammatikai szint.
2. A magyar grammatikák többnyire mellőzik a **tagmondatok** szintjét. Az elnevezés nem igazán felel meg az angol **Clause**-nak, hiszen a **tagmondat** szó előtagja (**tag-**) azt sugallja, hogy a tagmondat nem lehet önálló mondat, pedig az önmagában álló **Finite Clause** (a ragozott ígés tagmondat) maga az egyszerű mondat.
Az angol **tagmondat** lehet **Finite Clause** (ragozott ígés tagmondat) vagy **Non-Finite Clause** (igeneves tagmondat). Ha a **Non-Finite Clause** (azaz az igeneves tagmondat) is szerves része lehetne a magyar nyelvleírásnak, következetesebbé tehetnénk grammatikánkat.
3. A morféma grammatikai összetevőkre nem bontható. Alkotóelemei, a fonémák nem grammatikai egységek.
4. Átmeneti szintek is azonosíthatók, de tőlük eltekintek.

3.2. A szintaktikai elemzés hármas feladata:

A mondat, a tagmondat és a szó szerkezet szintjén a szintaktikai elemzés hármas feladata:

1. Az egységek összetevőinek **elhatárolása**
 2. Az összetevők mondattani/szintaktikai **szerepének/funkciójának** meghatározása. A szintaktikai szinteken a struktúrák minden összetevőjének megvan a maga szerepe/funkciója.
 3. Az összetevők **osztályának/kategóriájának** az azonosítása. Az összetevők különféle osztályokba/kategóriákba sorolhatók.
- Egy egyszerű példa a mondat szintű elemzésre:

(1) *A játékos kutyas | kergeti | a fekete macskát.*
NP1 V NP2

[A hármas feladat 1. pontját a függőleges vonalak, a 2. pontját az aláhúzások (alany, állítmány, tárgy mint funkciók), a 3. pontját pedig a kategóriaszimbólumok (NP = főnévi alaptagú szó szerkezet, V = ige) juttatják kifejezésre. Ágrajzos ábrázolás is lehetséges.]

Fentről lefelé nézve azt mondhatjuk, hogy az alanyt és a tárgyat főnévi (alaptagú szó) szerkezet, az állítmányt pedig ige realizálja. Lentről felfelé nézve azt mondhatjuk, hogy az NP1 mint főnévi (alaptagú szó) szerkezet alanyként; a V, azaz az ige állítmányként; az NP2 pedig mint ugyancsak főnévi (alaptagú szó) szerkezet tárgyként funkcionál a mondatban. A mondatrészek tematikus szerepe is azonosítható: alany:agens, tárgy:patiens.

Megjegyzések valamennyi szintre vonatkoztatva:

a) Fentről lefelé (↓) haladva azt mondjuk, hogy a mondat összetevője egy vagy több tagmondat, a tagmondaté egy vagy több szószerkezet, a szószerkezeté egy vagy több szó, a szóé pedig egy vagy több morféma. Tehát egy morféma is lehet szó, egy szó is lehet szószerkezet (a zéró determinánssal álló alaptagot is szószerkezetnek tekintjük), egy szószerkezet is lehet tagmondat, egy tagmondat is lehet mondat (az egyszerű mondat). Mindez különösen érvényes a magyar nyelvre vonatkoztatva: A *Mit csinál a gyerek?* kérdésre adott válasz, az *Olvas.* például nem egy morféma ugyan, ha a zéró morfémákat is figyelembe vesszük, de egy szó, egy szószerkezet, egy tagmondat és egy mondat.

b) Lentről felfelé (↑) haladva azt mondjuk, hogy a morféma a szóban, a szó a szószerkezetben, a szószerkezet a tagmondatban, a tagmondat a mondatban játszik szerepet. A szinteket azonban át is lehet ugrani: Egy nyelvi egységnek önmagával azonos szintű vagy önmagánál magasabb szintű összetevői is lehetnek. Ezek az ún. **lefokozott összetevők**. Például:

Az *a nagyon szorgalmas tanuló* főnévi (alaptagú szó)szerkezet, amelyben egy melléknévi (alaptagú szó)szerkezet (*nagyon szorgalmas*) különíthető el. Ez egy lefokozott szószerkezet, mert egy azonos szintű nyelvi egységben, ugyancsak szószerkezetben funkcionál.

Az *az a ház, amelyben lakunk* főnévi (alaptagú szó)szerkezet, benne egy poszt-modifikátorként funkcionáló tagmondat (amelyben lakunk). Ez egy lefokozott tagmondat, mert önmagánál alacsonyabb szintű nyelvi egységben, egy szószerkezetben szerepel.

Az elemzés során azonban nem léphetünk át és nem hagyhatunk ki szinteket, minden szintet le kell írunk a szintre jellemző módon.

3.3. Az iskolai szintaktikai mondatelemzések jellemzői

Ahelyett, hogy mindent a maga szintjén elemeznénk az adott szint szabályai szerint, **az iskolai szintaktikai elemzésben átlépünk, kihagyunk szinteket.**

MA-s levelező hallgatókkal, azaz több éve tanító kollégákkal elemeztük az alábbi mondatokat. Első menetben ezt produkálták:

(2) a. *A hagyma erős illata elriasztja a kártékony répalegyeket.*

(3) a. *A magyar tulajdonú kereskedőhálózat kiemelt figyelmet fordít a minőségi magyar termékek forgalmazására.*

Ennek az elemzésnek az alapján nem könnyű azonosítani a mondat valódi összetevőit, a tényleges mondatrészeket. A mondatrészek ily módon történő azonosításakor ugyanis nem mondatrészeket jelölünk meg, hanem az őket realizáló szószerkezetek alaptagját/fejét. A mondat elemzése helyett leszállunk a szószerkezet szintjére, és szószerkezeteket bontunk összetevőikre, ami akkor válik egyér-

telmüvé, amikor a jelzőt is mondatrészként kezeljük. **A jelző nem a mondatnak, hanem a mondat valamelyik összetevőjének a része.**

A két mondat tényleges összetevői (függőleges vonalakkal elválasztva egymástól) és az összetevők funkciója (hagyományos aláhúzásokkal azonosítva):

- (2) b. A hagyma erős illata | elriasztja | a kártékony répalegyeket.
 (3) b. A magyar tulajdonú kereskedőhálózat | kiemelt figyelmet | fordít | a minőségi magyar termékek forgalmazására.

A hagyományos grammatikák is ismerik ugyan a mondatnak a 'szerkezetes' jelzővel ellátott összetevőit, de főleg a 'szerkezetes' jelző, hiszen ezek a szerkezetesnek nevezett összetevők a tényleges alannyal, tárggyal stb. azonosak. Ha képtelenek vagyunk valódi összetevőire tagolni a magyar mondatokat, nem értjük meg a magyar mondatok jellegzetes alapszerkezetét, téma-réma tagolását, amelyeknek a kelleténél jóval kisebb figyelmet szentelnek mind az iskolákban, mind a szaktanárképzésben. Az 577 oldalas *Magyar grammatika* 7 oldalon említi a téma-réma/topik-komment tagolást, és Topik-komment szerkezet címmel 28 apró betűs sorban el is intézi (Keszler 2000: 378–9).

A negligációnak az lehet az oka, hogy túlságosan is hiszünk a magyar mondatok összetevőinek sorrendi szabadságában. A magyar anyanyelvi beszélőnek annyira sajátja a sorrendiség implicit szabályrendszere, hogy nemigen tud ellene véteni. Nem magyar anyanyelvű az, aki ilyeneket, a nagy szabadságra rácsodáló mondatokat kreálna: **Kivel te voltál a moziban? *Nem a barátom ezt a levelet írta*. Stb. Sőt még ilyen speciális szabályokat is jól alkalmazunk: *Gyakran meglátogatnak. Ritkán látogatnak meg. Mindenki eljött. Senki sem jött el*. Stb. Mindenesetre egy magyartanárnak az anyanyelvi beszélő implicit tudását explicité kell tudnia tenni. A szövegértés kedvéért pedig tisztában kell lennünk a téma-réma tagolással járó hangsúlyeltolódásokkal, jelentésárnyalatokkal is.

A (2) b. permutációi, olvasatai:

- (4) a. A HAGYMA ERŐS ILLATA | riasztja el | a kártékony répalegyeket.
 b. A HAGYMA ERŐS ILLATA | riasztja | a kártékony répalegyeket | el.
 c. A KÁRTÉKONY RÉPALEGYEKET | riasztja el | a hagyma erős illata.
 d. A KÁRTÉKONY RÉPALEGYEKET | riasztja | a hagyma erős illata | el.
 e. a hagyma erős illata | A KÁRTÉKONY RÉPALEGYEKET | riasztja el.
 f. a kártékony répalegyeket | A HAGYMA ERŐS ILLATA | riasztja el.

A (4) a.-tól f.-ig terjedő változatokban vagy az alany, vagy a tárgy a mondat fókusza, mely után elválík az igekötő. A (4) a.–d. téma/topik nélküli mondat, míg a (4) e.–f. témával/topikkal kezdődik.

A további változatok a tényállást **megerősítő**, az ígére **fókuszáló** mondatok:

- (4) g. A hagyma erős illata | ELRIASZTJA | a kártékony répalegyeket.
 h. A kártékony répalegyeket | ELRIASZTJA | a hagyma erős illata.
 i. A hagyma erős illata | a kártékony répalegyeket | ELRIASZTJA.
 j. A kártékony répalegyeket | a hagyma erős illata | ELRIASZTJA.
 k. ELRIASZTJA | a hagyma erős illata | a kártékony répalegyeket.
 l. ELRIASZTJA | a kártékony répalegyeket | a hagyma erős illata.

A (4) g.–j.-ben téma/topik előzi meg a fókuszban levő ígét, a (4) k.–l. viszont téma/topik nélküli mondat.

Közismert elemzésről van szó. A lényeg az, hogy a permutációk során ezeknek a függőleges vonalakkal elkülönített **mondatrészeknek az összetevői szorosan kapcsolódnak egymáshoz, szerves egységet alkotnak**. A jelentés megváltoztatása nélkül a függőleges vonalakat az igekötő kivételével [(4) b. és (4) d.] a mondatrészek egyik eleme sem lépheti át.

A magyar mondatokra oly jellemző összetevős szerkezetek szabályszerűségei tehát szükségessé teszik, hogy a mondatrészek azonosításakor ne azok alaptagjából induljunk ki. A mondattani műveletek mindig összetevőket érintenek. Kár, hogy Deme Lászlónak – bizonyára angolszász hatásra történt próbálkozásai (1971) – hatástalanok maradtak az iskolai gyakorlat számára, de a *Strukturális magyar nyelvtan* kötetei sem ütöttek rést a hagyomány bástyáin. Nem csoda tehát, hogy hihetetlen nehézséget jelent a mondatok valódi összetevőikre való bontása mind a nappali, mind a levelezős MA-s hallgatók számára. A fenti mondatokon kívül az alábbiakkal is birkóztak, mire megfelelő helyre kerültek a függőleges vonalak:

- (5) A diákhitel | elősegíti | a fiatalok függetlenné válását.
 (6) Mindig | a gvorshajtás | okozza | a legtöbb szerencsétlenséget.
 (7) Az idei versenyen induló közel nyolcvan cég csapata | a kiskereskedelmi piac tizenöt százalékát | fedi le.
 (8) A nap | körös-körül | süti | a gyümölcsöket, melyek így egyenletesen érhetnek.

Példamondatok **halmozott** mondatrészekkel:

- (9) Kellemetlen telefonok, találkozások, fölöslegesen megtett utak, fárasztó ügyintéзések | emésztik fel | erejét.
 (10) A napos, derült téli napok és az azt követő hideg éjszakák, melyek a tél vége felé gyakran előfordulnak, | erősen | károsítják | a fiatal gyümölcsfákat.

(11) A birsfa kiadós termése | meghálálja | a ráfordított munkát és a gondozást.

Természetesen a bennük szereplő lefokozott tagmondatok (*melyek így egyenletesen érhetnek; melyek a tél vége felé gyakran előfordulnak*) a szószerkezeteken belül mondat szintű elemzést igényelnek.

3.4. Az igeneves tagmondatok hiánya

3.4.1. Az igeneves tagmondatok elutasítása

A *Magyar grammatika* nem fogad el igeneves tagmondatokat, hiszen azoknak alanyuk sem lehet: „A főnévi igenévnek – ellentétben az igével – nincs alanyi bővítménye” (Keszler 2000: 231).

Többek között éppen azért alkalmas az igeneves tagmondat a mondanivaló tömörítésére, mert rejtve/implicité már megvan az alanya. A magyarban a ragozott ige alanya is gyakran rejtett/implicit, illetve törölhető: „Mellérendelő összetett mondat második tagmondatában vagy egymást követő szövegmondatokban általában akkor törölhető az alany a második (tag)mondatban, ha azonos az előző (tag)mondat alanyával” (Keszler 2000: 412).

Miért ne lehetne törölhető az alany az igeneves tagmondatokban is? Egyébként az alanyi bővítmények egyértelműek: vagy általános érvényűek, vagy meg egyeznek a főlérendelt állítmány alanyával. Sőt testes alanya is lehet az igenévnek:

(12) *Tanácsos lenne [abbahagynod a fogyókúrázást].*

Keszler (2000: 224–5) át is tudja alakítani a mondatot igeneves szerkezetekké:

(13) *A kérdésekre jól válaszoltam.*

(13) a. *Fontos volt a kérdésekre jól válaszolni.*

b. *A kérdésekre jól válaszoló jelentkezőket felvették.*

c. *A kérdésekre jól válaszolva, elégedetten távozott.*

Ezek után nem kellene semmi mást tenni, mint az igeneves szerkezeteket tagmondatként kezelni a nyelv megfelelő szintjén.

A mondat szintjén:

(14) a. *Fontos volt [a kérdésekre jól válaszolni].* (Az igeneves tagmondat a főlérendelt mondat alanya.)

b. *[A kérdésekre jól válaszolva], elégedetten távozott.* (Az igeneves tagmondat a főlérendelt mondat egyik határozója.)

A szószerkezet szintjén:

c. [A.kérdésekre.jól.válaszolól] jelentkezőket felvették. (Az igeneves tagmondat a *jelentkezőket* alaptag premodifikátora.)

Az aláhúzott egységeket önálló (tag)mondatokként elemezhetjük.

3.4.2. A kettős alany

A *Magyar grammatika* elutasítóan foglalkozik a kettős alannyal, amely a *látszik*, *hallatszik*, *megszűnik*, *tűnik*, *kezd* igék bővítménye lehet. Például:

(15) a. *Az ég felhősödni látszik.*

„a *látszik* alaptaghoz az *ég* főnév és a *felhősödni* igenév egyaránt alanyként csatlakozik [...] ilyen esetekben a névszói és az igenévi alany között logikai hozzárendelés van, vö. *Az ég felhősödik*” (Keszler 2000: 227).

Ezzel a fejtegetéssel ugyan nem ért egyet a *Magyar grammatika*, de nem igazán meggyőző módon, átalakító próbák elvégzése után arra a következtetésre jut, hogy az ilyen mondatokban a főnévi igenév állapothatározó. Az állapothatározó mint jelentéstani fogalom persze aligha tisztázza a főnévi igenév szintaktikai funkcióját.

Jóval egyszerűbb az elemzés, ha itt is igeneves tagmondatot tételezünk fel:

(15) b. [Az ég felhősödni] látszik. (Alanyi mellékmondat saját alannyal)

3.4.3. A kettős tárgy

Véletlenül Lerchné dr. Egri Zsuzsa (2010) könyve került a kezembe. Szerintem jó ez a tankönyv, nem véletlenül a nyolcadik, javított kiadásába lapozhattam bele. Azokat a mondatokat, amelyekbe belebotlottam a 42. oldalon, több más nyelvtankönyv is hasonlóan elemezné: **Kettős tárgyat** találna az alábbihoz hasonló mondatokban:

(16) a. „Én is szeretnék filmet csinálni.”

Mit szeretnék? → *csinálni* → ez az állítmányt bővítő tárgy.

Mit csinálni? → *filmet* → ez a tárgyat bővítő tárgy.”

Következtetése:

„Az elemzések azt mutatják, hogy a tárgy olyan bővítmény, amely igével vagy igenévvel kifejezett mondatrészszel **tárgyas szószerkezetet** alkot” (Lerchné 2010: 42).

Ha ragaszkodunk a következtetéséhez, akkor a *filmet csinálni* egy szerkezeti egység: igenévvel, főnévi igenévvel alkotott tárgyas szószerkezetet. A *filmet* valóban a *csinálni* tárgya, de a *csinálni* nem önmagában tárgy a *szeretnék* állítmánynak. Az állítmány tényleges tárgya a *filmet csinálni*.

A *filmet csinálni* egységét megtartva a mondat elemzése szerintem a következő:

- (16) b. *Én is szeretnék filmet csinálni.*
Mit szeretnék? → *filmet csinálni* → ez az állítmányt bővítő tárgy, amely egy igeneves tárgyi mellékmondat, amelyben ugyancsak van tárgy (*Mit csinálni?* → *filmet*).

Hagyományos aláhúzásokkal is elemezve:

- (16) c. Én is | szeretnék | [filmet csinálni]

A mondat tárgya tehát egy igeneves tagmondat, amely a következő lépésként mondat szintű elemzést igényel: ~~én~~ | filmet | csinálni. [Az alanyt (én) töröltük, mert azonos a főlérendelt mondat alanyával.]

A kettős tárgyat (a *lát*, *hall*, *érez* és a *hagy*, *enged* igék mellett) a *Magyar grammatika* (Keszler 2000: 228) is kifogásolja, és a következő mondatok főnévi igeneveit is határozóknak tartja:

- (17) a. *Láttam **borulni** az eget.*
(18) a. *A **zenét gyorsulni** hallom.*
(19) a. *Ne engedd a **fiadat** pocsolyába **lépni**!*

A mondatok elemzése igeneves tagmondatokkal meggyőzőbb:

- (17) b. *Láttam [**borulni az eget**].*
(18) b. *[A **zenét gyorsulni**] hallom.*
(19) b. *Ne engedd [**a fiadat pocsolyába lépni**]!*

Mind a három mondatban főnévi igeneves tárgyi mellékmondat található, amelyeknek **az alanya tárgyesetben realizálódik**.

3.4.4. Az accusativus cum infinitivo

A (17) b.–(19) b.-ben látható mondatelemzések ‘szépséghibája’ az, hogy a tagmondatok alanya (*az eget/a zenét/a fiadat*), amely logikailag egyértelműen alany, **morfológiailag accusativus**.

A latinból jól ismert **accusativus cum infinitivo** (tárgyeset főnévi igenévvel) szerkezettel állunk szembe. Lehet, hogy ez a szerkezet idegennek tűnik a magyar nyelvben, de a szinkron nyelvelírás a nyelvi tényeket eredetvizsgálat nélkül is el tudja fogadni. Kifejlődhetett az accusativus cum infinitivo a latin nyelv hatására is a magyarban, de önálló fejlemény is lehet. Mindenesetre tény, hogy ilyen szerkezet a magyarban is létezik, bár nem minden latin accusativus cum infinitivo fordítható elfogadhatóan hasonló szerkezettel magyarra:

- (20) a. *Video **patrem venire**.*
b. *Látom **az apámat jönni**.*
c. *Látom, **hogy jön az apám**.*

A (20) c. tökéletes magyar fordítás, míg a (20) b. erősen kifogásolható.
A (17)–(19) mondat viszont elfogadható a magyar fül számára is, és igeneves tagmondataik könnyen átalakíthatók ragozott igés tagmondatokká, ami azt bizonyítja, hogy az accusativus cum infinitivo azonos tényállást fejez ki:

- (17) c. *Láttam, [hogy borul az ég].*
 (18) c. *Hallottam, [hogy gyorsul a zene].*
 (19) c. *Ne engedd, [hogy a fiad pocsolyába lépjen]!*

Mindegyik tagmondat tárgyi mellékmondat saját alannyal, amely itt már morfológiailag nominativusként realizálódik.

Az accusativus cum infinitivo egyszerűvé teszi a következő mondatok elemzését is:

- (20) a. *Láttam [a feleségét kutyát sétáltatni].*
 (21) a. *Hallottam [az asszonyt népdalokat énekelni].*

Vagy ezek nem magyar mondatok? Dehogyan!

Jobbnak tűnhetnek persze ragozott igés tagmondatokkal:

- (20) b. *Láttam, [hogy a felesége kutyát sétáltat].*
 (21) b. *Hallottam, [hogy az asszony népdalokat énekel].*

A kötőszótól eltekintve az igeneves és a ragozott igés mellékmondatok összetevői megfeleltethetők egymásnak:

	Kötőszó	Alany:ágens	Tárgy:patiens	Állítmány
(20) a.		<i>a feleségét</i>	<i>kutyát</i>	<i>sétáltatni</i>
b.	<i>hogy</i>	<i>a felesége</i>	<i>kutyát</i>	<i>sétáltat</i>
(21) a.		<i>az asszonyt</i>	<i>népdalokat</i>	<i>énekelni</i>
b.	<i>hogy</i>	<i>az asszony</i>	<i>népdalokat</i>	<i>énekel</i>

Egyetlenegy különlegességet kell tudomásul vennünk, amit sok más nyelv grammatikája tudomásul tud venni: a (20) a.-ban és a (21) a.-ban **az alanyt mint szintaktikai funkciót morfológiailag accusativus realizálja.**

4. Szabadságom és korlátai

Jól tudom, hogy nem csupán a megrögzött hagyomány a gátja annak, hogy javaslataim iskolai gyakorlattá váljanak. Különféle, sokszor el is fogadható magyarázatokat lehet találni mindarra, ami a hagyományokat élteti. Szinkrón nyelvszemlélet alapján és az általános nyelvészet bizonyos tanításainak a figyelembevételével azonban könnyebb lenne a hagyomány akadályait elhárítani.

Egy nyelv leíró elemzése a célok és a célok érdekében alkalmazott eljárások szempontjából egyébként nem csak egyféleképpen történhet. A magyar nyelvnek

is lehet három, egymástól alapelveiben és módszereiben alapvetően különböző három nyelvtana (vö. Budai 1979: 36):

1. Az **anyanyelvi tudatosítást** szolgáló nyelvtana;
2. A **magyar mint idegen nyelv** nyelvtana;
3. A **magyar anyanyelv bázisnyelvtana**, amelyre az idegen nyelvek oktatása támaszkodhat.

Lehet, hogy jómagam csak szélmalomharcot vívhatok az 1. változat területén, de a 2. és különösen a 3. nyelvtant a magaménak is tudhatom, és érdekükben elég nagy szabadsággal döntögethetek korlátokat.

Irodalom

- Budai László 1979. *Grammatikai kontrasztivitás és hibaelemzés az alap- és középfokú angolnyelv-oktatásban*. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Budai László 2007. *Élő angol nyelvtan. Rendszeres kontrasztív grammatika sok példával*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Budai László 2009. *BA Students' English Grammar. Theory and Practice*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Budai László 2010. *Az anyanyelv változó szerepe az idegennyelv-oktatásban. Angol nyelvi példákkal*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Deme László 1971. *Mondatszerkezeti sajátosságok gyakorisági vizsgálata*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Keszler Borbála (szerk.) 2000. *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Kiefer Ferenc (szerk.) 1992. *Strukturális magyar nyelvtan 1. Mondattan*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Kiefer Ferenc (szerk.) 1994. *Strukturális magyar nyelvtan 2. Fonológia*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Kiefer Ferenc (szerk.) 2000. *Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Kiefer Ferenc (szerk.) 2008. *Strukturális magyar nyelvtan 4. A szótár szerkezete*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Lerchné dr. Egri Zsuzsa 2010. *Anyanyelv felsősöknek 7. Mozaik Kiadó. Szeged. (Nyolcadik, javított kiadás)*
- Máté Jakab 1997. *Elméletek, irányzatok és módszerek I. A 19. századi nyelvtudomány rövid története*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Máté Jakab 1998. *Elméletek, irányzatok és módszerek II. A 20. századi nyelvtudomány történetének főbb elméletei és irányzatai*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.

Máté Jakab 2003. *Elméletek, irányzatok és módszerek III. A nyelvtudomány (vázlatos) története az ókortól a 19. század elejéig.* Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.